

Maigais svārsts ir pirmā Aijas Zariņas (1954–2025) piemiņas izstāde.

Man ir gods to veidot, lai gan oriģināli tā tika iecerēta kā lielformātu darbu izstāde – rezultāts Aijas viesošanai un strādāšanai PAiR rezidencē septembrī un oktobrī. Sākot veidot izstādi 2024. gada vasarā, Aija pieaicināja fotogrāfu Haraldu Vecvagaru, lai dokumentētu viņas iecerētu performanci, veidojot zīmes Pāvilostas jūras piekrastes smiltīs. Tā kā veicu organizatoriskos darbus, iepazinos ar Haraldu un sadarbību turpinājām. Kā Aija rakstīja izstādes projektā: "Kristians Fukss un Haralds Vecvagars izstādē izpaudīsies sev radošā veidā."

Kopā ar Aijas meitu Tīnu Zariņu nolēmām veidot šo izstādi kā piemiņu. Haralds piedāvāja dokumentālus attēlus no 2019. un 2020. gada, kur Aija redzama plenērā, un glezniecības procesā. Kopā ar Aijas akvareļiem no 2023. gada tie veido *horizontu*. Šobrīd Aija šim horizontam ir *pārkāpusi* pāri. Izstāžu zāles gaismas līnija pasvītro gaismas ceļu, kuru māksliniece gāja un veda sabiedrību.

Rezidences bibliotēkā ir apkopoti vairāki bibliogrāfiski materiāli par Aiju Zariņu, kas apliecina viņas ietekmi, lai gan tas nav vispārējs teorētisko materiālu apkopojums – tikai to, kas jau bija rezidences bibliotēkā un kurus es atvedu no mājām.

Režisora Ginta Grūbes veidotajā "Vakara intervijā" (2004), kas redzama nākošajā telpā aiz rezidences bibliotēkas, redzama Aija 2004. gadā Rīgas galerijā, Aspazijas bulvārī 22, Rīgā pretī Latvijas Nacionālajai Operai. Intervija notiek Aijas izstādē "Sarunas par mākslu Rīgā", priekš kuras Aija intervēja toreizējo kultūras ministri Ingunu Rībenu (šobrīd vairs nav aktīva politiskajā aprindās, 2019. gadā aizgāja no partijas "Vienotība"), Valsts kultūrkapitāla fonda direktoru Edgaru Vērpi (joprojām ir VKKF direktors), Kultūras ministrijas Stratēģijas nodaļas vadītāju Jolantu Treili (šobrīd strādā par tekstu redaktori un literatūrzinātnieci), kā arī mākslas zinātniekus Eduardu Kļaviņu un Stellu Pelši, kuri joprojām aktīvi un augstvērtīgi strādā maksas zinātnes laukā.

Intervijās Aija jautāja, kāda ir mākslas (un kultūras) loma sabiedrības attīstībā un kas par to ir atbildīgs. Lai gan pats neredzēju šo izstādi, jo man bija četri gadi, lasīju Helēna Demakova rakstu par izstādi: "Tagadējās «Rīgas galerijā» redzamās bildes smagi kritizē valdību, taču ne jau tas ir interesanti.

Interesantākais ir tas, ka šie ir ļoti labi darbi. Politiskajam saturam, kuru Aija Zariņa sauc par «analītisko» kultūras vai kultūrpolitisko darbu, ir pakārtota nozīme. Nelielā rakstā ir grūti argumentēti pierādīt, ka tā ir laba glezniecība. Šādas kvalitātes darbus reti var sastapt mūsu platuma grādos. Uz šī fona turpmākās «Rīgas galerijas» izstādes liksies kā palielinātas dekoratīvas pastmarkas.

Par skandaložu es uzskatu to, ka neviens redzams politiķis neatnāca uz galeriju apsveikt Aiju viņas piecdesmit gadu jubilejā. Viņa ir izcila, starptautisku atzinību guvusi māksliniece. Aija kā neviens parāda, kas ir noticis mūsu valstī. Vēl 1986. gadā, padomju varas norieta laikā, viņas darbu izstādē neļāva izstādīt pašu latviešu mākslinieku veidota komisija. 90. gadu sākumā sekoja lieli, moderni izsakoties, transatlantiski panākumi. Tad atkal tāda kā «iekšējā emigrācija» uzbrūkošās masu kultūras vidē. Vai Valsts Mākslas muzejs iedrošinātos nopirkt gleznu ar krustā sisto Repši par naudu, kuru viņš ziedoja muzejam? Kā zināms, premjers ziedoja muzejam naudas līdzekļus — tā bija kāda balva, kuru viņam šā vai tā bija kādam jāziedo. Ja muzejnieki sadūšotos uz šādu māksliniecisku (nevis pilsonisku) aktu, tad vismaz no Aijas Zariņas tēmas izvēles būtu kāda jēga."

Demakovas sacītais neprasa komentārus. Izstāde "Sarunas par mākslu Rīgā" ir pagrieziena punkts brīvvalsts mākslā. Intervija, savā 33 minūšu garumā, daudzpusīgi parāda Aijas dabu. Aija tajā ir redzama kā nonkonformistiska, ļoti spēcīga māksliniece. Tajā pašā laikā patiess, brīnišķīgs un jauks cilvēks.

Tikai tagad varam novērtēt Aijas atstāto mantojumu. Ne tikai mākslas darbu veidā, bet idejās; viņa darīja visu iespējamo, kas bija viņas spēkos, lai uzlabotu kultūras situāciju valstī; būt atbildīgam māksliniekam, domāt un darīt, cik vien iespējams.

No intervijas vēlos uzsvērt Aijas sacīto:

Ja es nenoskaidrošu tās būtiskās lietas, tad jau faktiski es esmu kā vraks. (...) (Grūbei) Tad lūdzu parūpējaties par to, lai tas nav mazs blīkšķis! Kas tad par to rūpēsies? Žurnālisti! (...) Ja ideja man ir likusies vērtība, tad tā mani ir uzturējusi, esmu jutusi ar visu savu iekšējo pasauli, ar visu cilvēcisko uzstādījumu esmu jutusi, ka šeit ir tās vērtības – par to mums ir jācīnās! Viss cilvēciņa iekšējais mehānisms uzrāda, ka tās ir vērtīgas. Viss iekšā mums kustās, mes sākam priecāties par tām. (...) Mēģiniet saprast saturu, to nozīmi. Kāpēc Jūs gribat aprobežoties tikai ar jēdzienu? (...) Kas Jums ir svarīgi dzīvē? (...) Jūs gribat vairāk interesēties par formu, nekā par ideju. (...) Tad jūs nevarēsiet saprast neko, ja jūs vēlēsieties

izteikties arvien sarežģītākā un interesantākā formā. Tad jūs pie būtības nenonāksiet. (...) Es esmu gatava cīnīties par patiesību. (...) Sabiedrība ir slima, to var atveseļot. Ja tā apgūst idejas, kuras cilvēce ir uzkrājusi, ja tās sāk pētīt, veidot kultūrvalsti – tad tā var atveseļoties. (...) Vai tu esi gatava zaudēt šajā cīņā? – Nē. Lāčplēsis nekad nezaudēs. Šī cīņa nav galā un nekad nebeigsies.

Rezidences darbistabā ir apskatāms izstādes buklets, kurā apkopotas vairākas Haralda Vecvagara fotogrāfijas un izstādes veidošanā radušies veltījumi Aijai. Pēc Haralda idejas, es un Haralds izrakstījām Aijas tekstus no *Whatsapp* sarakstēm, kurus viņa mums sūtīja. Monika Korpa aprakstīja atmiņu par izstādes "Maigais svārsts" radīto iedvesmu, kā arī dalījies ar fotogrāfiju no 1992. gada kopā ar Aiju ciemos pie Māras Ķimeles. 1990. gadā redzot kā Aija izstāžu zālē "Latvija" brīvi glezno, Monika atgriezies mājās un apgleznojusi palagu. Margarita Zieda atceras kopīgu braucienu ar Aiju Zariņu un Jāni Deinatu uz Rietumvāciju 1997. gadā, intervēt Pīnu Baušu un redzēt viņas izrādi. Uz galda redzama apgleznota pastkarte, kuru Aija sūtījusi Margaritai. Pie labās sienas atrodas Aijas Zariņas darbi no VV Foundation kolekcijas: tušas zīmējums "Madonna" (1980) un glezna "Esības vieglums" (2010). Kreisās sienas labajā malā redzamas vēl trīs Haralda Vecvagara fotogrāfijas, kuras autors attīstīja analogi foto laboratorijā.

Izstādes skaņu celiņš: Aleksis Luriņš

Izstāde apskatāma līdz 2026. gada 1. martam.